

УДК 373.5:001.895(477)

Ковальчук В. І.

ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

А Стаття присвячена проблемі інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу в умовах освітніх трансформацій. Автором уточнено зміст поняття «інноваційний розвиток»; виокремлені пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти; суспільні чинники, що означають цілі й завдання розвитку сучасної шкільної освіти, сутнісні обриси інноваційної школи; запропонована класифікація освітніх інновацій; визначені мета та механізми інноваційного розвитку.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, загальноосвітній навчальний заклад, освітня інновація, механізми інноваційного розвитку.

Актуальність проблеми. Прогрес освітньої галузі обумовлюється процесами розвитку культури, науки, економіки, політики і техніки. Наразі особливо помітним є вплив інтегральних політико-економічних, соціально-культурних і науково-технічних факторів, що проявляються у таких тенденціях:

– **глобалізація** – реалізується шляхом глобальної інформатизації суспільства, лібералізації світової економіки, взаємозалежності економіки і безпеки всіх країн. Глобальна інформатизація суспільства ініціює формування інформаційно-комунікативного середовища, забезпечуючи її всезагальну доступність через використання засобів та інформаційних технологій. Означені засоби сприяють здобуттю, збереженню, трансформації, відтворенню інформації, творчому використанню в житті, навчанні та професійній діяльності. Для вирішення завдань долучення сучасної людини до вільного доступу й опрацювання інформації, а також широкої комунікації в глобальній мережі, посилена роль освіти на основі опанування і використання інформаційних технологій в освітньому процесі;

– **відкритість** – пов'язана з процесами масової соціальної та міжкультурної комунікації, відкритості нового знання і нових технологій, нових поглядів і нової культури, нових умов життя й діяльності, нових способів спілкування й засобів реалізації творчого потенціалу. Така відкритість на планетарному рівні призводить до діалогічних форм стосунків між західною та східною цивілізаціями, вільного розвитку й вільного вибору будь-якої форми самореалізації конкретної культури (релігійної, етнічної тощо). Вимагає активного застосування в освітній практиці і освоєння діалогічних і комунікативних технологій. Відповідно посилюється потреба в розробленні нових соціальних і комунікативних технологій та застосуванні їх у широкій освітній практиці;

– **невизначеність** – вимагає від сучасної людини готовності до швидких змін у житті й діяльності, ви-

никненні нових проблем або несподіваних обставин. Тобто сучасні умови життя кожної людини характеризують як умови невизначеності, що стимулюють прийняття самостійних рішень, вибору навчальної стратегії і стратегії поведінки, способу життя, розуміння цінностей і сенсу всього, що відбувається у світі, розуміння своїх можливостей і способів реалізації себе в житті. Ситуація невизначеності вимагає від сучасної людини життєвого, особистісного та професійного самовизначення, вміння вирішувати соціальні та професійні проблеми, прагнення підвищувати рівень своєї освіти і професіоналізму впродовж життя.

Освіта поступово стає потужним фактором зміни всього суспільства й окремої людини, що забезпечує її мобільність, інтеграцію в різні соціальні групи, сприяє оволодінню й розвитку інформаційних, соціальних, комунікативних технологій, активному їх застосуванню в освітній практиці.

Натепер навчальні заклади постали перед необхідністю забезпечити високу якість освітніх результатів без особливих фінансових вкладень з боку держави, за рахунок пошуку внутрішніх резервів власне системи. Виконання такого завдання можливе за умови активного впровадження сучасних інноваційних методів і технологій навчання.

Інноваційний розвиток школи наразі позиціонується як один із дієвих факторів повноцінного функціонування навчального закладу, що відображено в численних документах і працях науковців. Так, у Білій книзі національної освіти України [2] зазначено: «імплементація освітніх інновацій є запорукою конкурентоспроможності національної освіти, її здатності формувати людину освічену, з інноваційним способом мислення».

Основні напрями державної політики щодо розв'язання цих завдань передбачають: створення інформаційного (мережевого) суспільства на базі інформаційно-комунікативних технологій; стимулювання

використання результатів наукових досліджень і розробок для інноваційного розвитку економіки; розвиток інтелектуального потенціалу нації шляхом забезпечення конкурентоспроможності освіти, модернізації культурної політики та сприяння соціальній та громадянській активності особистості. Серед пріоритетів реформування шкільної освіти визначено – розроблення й здійснення освітніх інновацій, які покликані оновити зміст, форми, методи, засоби, технології навчання, виховання й управління. Однак суперечливий процес політичних, соціальних і економічних перетворень, що відбувається в Україні, розвиток ринкової економіки, створення громадянського суспільства й зростання демократичних перетворень означили перед системою освіти складні проблеми, вирішення яких здійснюється в умовах кризи економічного виробництва, інтенсивної соціальної стратифікації, перегляду ціннісних засад суспільства.

У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2025 роки» сформульовано основні стратегічні напрями її поступу: вдосконалення нормативно-правової бази освіти, оновлення змісту освіти, перехід до компетентнісної парадигми освіти, створення системи національного виховання, забезпечення соціальних гарантій працівникам освіти, розвиток державно-громадського управління освітою, поліпшення фінансового забезпечення галузі.

У загальній середній освіті передбачено здійснення оптимізації шкіл, підвищення ефективності навчально-виховного процесу, механізму моніторингу виконання державного освітнього стандарту [6].

Водночас стан справ у шкільній освіті, темпи та змістовність перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, держави та суспільства. Це вимагає радикального оновлення сучасної школи.

Мета державної політики в галузі освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, які будуть ефективно працювати і навчатися впродовж життя, зберігати й примножувати цінності національної культури і громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати незалежну, демократичну та правову Державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти.

Пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти охоплюють:

- особистісну орієнтацію;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей для здобування освіти;
- постійне підвищення якості, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя;
- пропаганду здорового способу життя;
- розширення україномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- забезпечення економічних і освітніх гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їхнього соціального статусу;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;

– створення індустрії сучасних засобів навчання й виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів;

– створення ринку освітніх послуг та його науково-методичне забезпечення;

– інтеграцію української освіти у європейський та світовий освітній простір.

Отже, в умовах реформування шкільної системи освіти в Україні інноваційний розвиток сучасної школи має стати головною соціальною стратегією державної політики.

Як соціальна категорія інноваційний розвиток загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) акумулює в собі основні засади державної освітньої політики на сучасному етапі і відображає головні стратегічні напрями змін у загальній середній освіті щодо її нової якості. До суспільних чинників, які визначають цілі та завдання розвитку сучасної шкільної освіти, сутнісні обриси інноваційної школи відносять: перехід від індустріального суспільства до постінформаційного, глобалізацію, індивідуалізацію культури, прискорення науково-технічного прогресу. Школа має давати адекватну відповідь сучасним викликам, а тому все найнагальнішою стає необхідність її інноваційної трансформації.

Із різною інтенсивністю інноваційні педагогічні процеси відбуваються в усьому світі. Їх ефективність залежить від скоординованості науково-педагогічного обґрунтування нової освітньої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Генезис освітніх і педагогічних інновацій у вітчизняній і зарубіжній педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ ст. свідчить про те, що велика група науковців приділила даній проблемі достатню увагу. Зокрема, її філософський аспект розробляли В. П. Андрущенко, Б. С. Гершунський, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, В. П. Цикін та ін.; соціологічний – М. В. Удацьов, Н. Б. Шуст та ін.; управлінський – В. І. Бондар, Л. М. Ващенко, А. С. Гальчинський, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікова, П. Н. Завлін, Л. М. Калініна, В. М. Князев, В. В. Крижко, В. І. Маслов, Л. Е. Мінделі, М. Мескон, С. М. Ніколаєнко, Є. М. Павлютенко, Н. С. Погрібна, М. Портер, А. І. Пригожин, Р. А. Фатхутдінов, Ф. І. Хміль, Ф. Хедоурі та ін.; педагогічний – К. Ангеловські, Ю. К. Бабанський, В. П. Безпалько, І. Д. Бех, І. М. Богданова, Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко, І. М. Дичківська, О. Г. Козлова, В. І. Луговий, В. М. Мадзігон, Л. А. Машкіна, В. Ф. Паламарчук, І. П. Підласий, О. В. Попова, М. М. Поташник, О. М. Подимова, Е. Роджерс, О. Я. Савченко, Г. І. Селевко, В. О. Сластьонін, О. В. Сухомлинська, А. В. Хуторський, Н. Р. Юсуфбекова, І. С. Якиманська; андрагогічний – Н. В. Василенко, В. В. Олійник, О. М. Пехота, Н. Г. Протасова, С. О. Сисоева, Т. М. Сорочан, Т. І. Сущенко, Л. Л. Хоружа та ін.; порівняльної педагогіки – Н. В. Абашкіна, З. О. Малькова, Л. П. Пуховська та ін.; психологічний – О. Глузман, Л. М. Карамушка, С. І. Максименко, С. І. Подмазін, В. А. Семиченко та ін.; технологічний – А. І. Берг, В. Ю. Биков, А. М. Гуржій, Н. В. Морзе й ін.

У дослідженнях українських учених [3]; [4]; [5]; [7]; [8]; [10]; [11] наголошено, що традиційна система освіти, що утворилася в минулому, вже не відповідає вимогам сьогодення, епохи становлення постіндустріальної цивілізації. Існуюча система освіти

не спроможна розв'язати суперечності між постійно змінним обсягом інформації та вимогами до інтелектуальної підготовки особистості, між установкою на вузьку спеціалізацію та потребою в цілісному системному баченні світу, між традиційною освітою, розрахованою на відносно стабільну ситуацію і стрімко змінюваним соціальним світом, у якому живе нинішнє молоде покоління.

Виклад основного матеріалу. Зростання інноваційної активності, накопичення теоретичних напрацювань і практичного досвіду зумовили необхідність класифікації педагогічних інновацій. Так, К. Ангеловські [1] класифікують їх за галуззю застосування; О. Г. Козлова – за типами, обсягом перетворень, об'єктом, соціальними наслідками, інноваційним потенціалом, принципом ставлення до попереднього; О. В. Попова – за рівнем релевантності, за сферою здійснення, за масштабами перетворень, за способом створення, за рівнем глибини і повноти, за відношенням до свого попередника, за способом здійснення, за характером походження; Л. І. Даниленко – за масштабом і видами освітньої діяльності. Розроблена останньою класифікація розширила погляд на «життєвий цикл» інновації і розкрила такі її етапи, як: народження (генерування) інноваційної освітньої ідеї; розроблення інновації (проект, технологія, система); визначення її сутності та структури, змістове наповнення; первинна експертиза інновації, яка є переважно теоретичною; експерименти різного рівня (всеукраїнський, обласний); експертиза результатів експерименту, яка відбувається переважно у формі обговорення і наукового аналізу отриманих проміжних результатів; апробація результатів експерименту; експертиза апробованих результатів; освоєння інновації та її впровадження; розповсюдження інновації; збереження інновації та поширення на всю систему освіти чи її складову; перехід інновації у традицію або норму – стандартизація інновації.

Для систематизації освітніх інновацій використовують різні підходи. Так, російський дослідник А. Хурторський [12] пропонує найвдалішу, на нашу думку, класифікацію освітніх інновацій:

Відносно структурних елементів освітніх систем: нововведення у цілепокладанні; завданнях; змісті освіти і виховання; формах, методах, прийомах, технологіях навчання; у засобах навчання та освіти; системі діагностики, контролі, оцінці результатів тощо.

Залежно від особистого становлення суб'єктів освіти: в галузі розвитку певних здібностей учнів і педагогів, у сфері розвитку їх знань, умінь, навичок, способів діяльності, компетентності тощо.

За напрямками педагогічного застосування: в навчальному процесі, навчальному курсі, освітній галузі, на рівні системи навчання, на рівні системи освіти, в управлінні освітою.

За типом взаємодії учасників педагогічного процесу: в колективному навчанні, груповому навчанні, тьюторстві, репетиторстві, сімейному навчанні тощо.

За функціональними можливостями: нововведення-умови, які забезпечують оновлення освітнього середовища, соціокультурних умов тощо), нововведення-продукти (педагогічні засоби, проекти, технології тощо), управлінські нововведення (нові рішення в структурі освітніх систем та управлінських процеду-

рах, що забезпечують їх функціонування).

За способами здійснення: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові.

За масштабом поширення: в діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, у школі, групі шкіл, регіоні, на федеральному рівні, на міжнародному рівні тощо.

За соціально-педагогічною вагою: в освітніх установах певного типу, для конкретних професійно-типологічних груп педагогів.

За обсягом новаторських заходів: локальні, масові, глобальні тощо.

За ступенем передбачуваних перетворень: коригувальні, модифікуючі, радикальні, революційні.

Як бачимо, в багатьох випадках одна і та ж інновація може мати декілька характеристик і відноситися до тієї чи іншої групи.

Таким чином, завдання переходу від традиційної до нової школи є актуальною тенденцією розвитку школи, що уможлиблюється за умови інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу. Ми розглядаємо інноваційний розвиток ЗНЗ як процес керованих інноваційних змін педагогічної системи школи, всіх її компонентів (освітнього, дидактичного, виховного, управлінського, матеріально-технічного тощо) та їхніх структурних елементів, які приводять до якісно нового рівня освітньої діяльності, суттєво поліпшують результати діяльності ЗНЗ та його конкурентоспроможність.

Метою інноваційного розвитку освіти є визначення умов і механізмів їхнього досягнення, які:

- забезпечать якісні зміни в системі освіти та освітніх середовищах для надання можливостей людині багатогранно розвиватися як духовній, творчій і здоровій особі, відповідно до вимог сучасного розвитку регіону;

- створять умови для зацікавленої участі суспільства в розвитку освіти;

- повною мірою враховуватимуть суспільний запит з боку різних груп населення;

- сприятимуть ефективному, конкурентоздатному і стійкому соціально-економічному розвитку України;

- відповідатимуть тенденціям розвитку сучасної України як провідного учасника глобальних відносин у світі.

Системні інноваційні зміни загальноосвітнього навчального закладу, що забезпечуватимуть доступність, якість, неперервність надання освітніх послуг і привабливість школи повинні відбуватися на основі принципів інноваційного розвитку ЗНЗ:

- принципу випереджувального розвитку освіти (як адекватна відповідь на запити, обумовлені напрямами соціально-економічного розвитку України (що означає мобільну переорієнтацію системи освіти на підготовку людини до життя в швидко змінних умовах інтенсивного розвитку соціальних і економічних процесів і нової якості життя, готової оперативно запропонувати свою участь, відповідаючи на запити суспільства і ринку праці);

- принцип проектування інноваційного розвитку (підходи до інновацій в освіті повинні бути інноваційними для системи освіти; що припускає розроблення та реалізацію новітніх проектів);

- принцип відвертості освіти і суспільної участі

(досягнення суспільної згоди, на основі якої влада, суспільство, бізнес, громадські організації і професійно-педагогічне співтовариство беруть на себе зобов'язання щодо сумісного просування в Україні інноваційних освітніх процесів; досягнута суспільна згода дозволить побудувати конструктивні взаємовигідні відносини всіх суб'єктів, що забезпечить необхідні зміни в такій складній соціально-економічній сфері життя регіону, як освіта);

– принцип безперервності освіти (безперервна освіта людини протягом усього його життя є чинником мобільності суспільства, його готовності до прогнозованих змін);

– принцип стратегічного інвестування (головною конкурентною якістю людини стають його знання і компетенції, соціальна та професійна мобільність, уміння ініціювати або підтримувати інноваційні технології виробництва та управління, прогресивні процеси соціального розвитку, активно включатися в їхню реалізацію);

– принцип інноваційності освітнього середовища (будучи одним із основних суб'єктів освітнього середовища, освітні установи та організації стають активними учасниками багатообразних взаємодій, що неодмінно привносить в їхню діяльність нові риси) [9];

– випереджувального розвитку шкільної освіти, системності інноваційного розвитку ЗНЗ, відкритості шкільної освіти, інноваційності навчально-виховного процесу тощо. Для того, щоб педагогічна інновація ввійшла в масову практику, вона повинна отримати розповсюдження. Розповсюдження (дифузія) нововведень – важлива складова інноваційного процесу, який є процесом розвитку освіти за рахунок створення, розповсюдження та освоєння інновацій. Інноваційний процес – циклічний, проходить певні стадії: виявлення потреби в змінах (виявлення проблеми) – розроблення ідеї розв'язання проблеми – розроблення способу розв'язання проблеми – апробація та експертиза інновації – розповсюдження інновації – її освоєння – інституалізація інновації.

Інноваційний розвиток ЗНЗ характеризує постійний

пошук і впровадження нових змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання й управління; розгортання експериментальної науково-дослідної роботи, націленої на розроблення й упровадження освітніх інновацій, спрямованих на якісне покращання освітнього процесу, і результати, що відображаються в удосконалених чи нових освітніх складових (мета, зміст, структура, форми, методи, засоби, результати), освітніх технологіях (дидактичні, виховні, управлінські), наукових і науково-методичних розробках, технічних засобах, нормативно-правових документах, що регламентують діяльність навчальних закладів і установ освіти та їхні відносини з іншими установами.

Висновок. Отже, існує стійка потреба суспільства в становленні й розвитку інноваційних шкіл, які розробляють нові форми і способи освіти для дітей, що мають навчальні проблеми в рамках стандартного навчального процесу. В умовах інноваційних шкіл у таких дітей з'являється ситуація вибору певного типу освіти, найадекватнішої їхнім освітнім потребам.

Список використаних джерел

1. Ангеловски, К. Учителя и инновации / К. Ангеловски. – Москва : Просвещение, 1991. – 159 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл (та ін.); за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – Київ : Інформ. система, 2010. – 324 с.
3. Ващенко, Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : монографія / Л. М. Ващенко. – Київ : Вид. об'єдн. „Тираж”, 2005. – 380 с.
4. Даниленко, Л. І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. на здоб. наук. ступ. докт. пед. наук: 13.00.01. – Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2005....
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : ЮрІнком Інтер, 2008.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2025 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
7. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – Київ : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
8. Савченко, О. Я. Державні стандарти шкільної освіти і управління інноваційним процесом / О. Я. Савченко. – Київ : Педагогічна думка, 2001. – 156 с.
9. Сірий, С. В. Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та закономірності орієнтири [Електронний ресурс] / С. В. Сірий. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.11.65.pdf>
10. Сухомлинська, О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – Київ, 2003.
11. Феномен інновації: освіта суспільство, культура / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.
12. Хуторської, А. В. Педагогіческая инноватика – рычаг образования / А. В. Хуторской [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eidos.ru/journal>

Дата надходження авторського оригіналу: 28.06.2015

Ковальчук В. І. Тенденции инновационного развития современной школы в Украине.

Стаття посвящена проблеме инновационного развития общеобразовательного учебного заведения в условиях образовательных трансформаций. Автором уточнено содержание понятия «инновационное развитие»; выделены приоритетные направления государственной политики в области образования; общественные факторы, которые определяют цели и задачи развития современного школьного образования, существенные очертания инновационной школы; предложена классификация образовательных инноваций; определены цели и механизмы инновационного развития.

Ключевые слова: инновация, инновационное развитие, общеобразовательное учебное заведение, образовательная инновация, механизмы инновационного развития.

Kovalchuk V.I. The tendencies of innovative development of a modern school in Ukraine.

The article is devoted to the development of innovative educational institution in terms of educational transformation. The author clarified the concept of «innovative development»; singled out priority areas of state policy in the field of education; social factors that mean the goals and objectives of modern schooling, essential outlines of innovative school; classification of educational innovation has been offered; goals and mechanisms of innovative development were defined.

Key words: innovation, innovative development, educational institution, educational innovation, mechanism of innovative development.